

Razem dla Edukacji

**Stowarzyszenie
„Wspólnota Polska”**

Scenariusz zajęć:

Czy wszyscy Polacy posługują się tym samym językiem?

Zróżnicowanie współczesnej polszczyzny

***VIII Liceum Ogólnokształcące im. Króla Kazimierza Wielkiego
w Białymstoku***

Temat: Czy wszyscy Polacy posługują się tym samym językiem? Zróżnicowanie współczesnej polszczyzny.

Cele lekcji: uczeń zna pojęcia: język ogólny, dialekt, gwara, socjolekt, żargon, slang; zauważa zróżnicowanie terytorialne i środowiskowe polszczyzny; wskazuje różnice pomiędzy odmianami polszczyzny (fonetyczne, leksykalne, składniowe); wymienia czynniki, które wpływają na różnice dialektów, socjolektów; porównuje gwary miejskie: białostocką i wileńską oraz gwary uczniowskie używane przez uczniów szkoły białostockiej i wileńskiej; odwołuje się do własnych doświadczeń językowych.

Metody nauczania: dyskusja, burza mózgów, runda bez przymusu

Formy pracy: zbiorowa i grupowa

Środki dydaktyczne: krótkie filmy ilustrujące zróżnicowanie terytorialne polszczyzny, krótkie teksty, słowniczki gwar

Czas trwania: 90 minut

Uczestnicy: uczniowie wileńskiego gimnazjum oraz białostockiego liceum (16-17 lat)

Przebieg lekcji:

Faza wprowadzająca

Rozpoczęcie pytaniem, czy uczniowie obu szkół mogą się ze sobą bez przeszkód komunikować – swobodne wypowiedzi uczniów.

Zagajenie krótkiej dyskusji na temat języka, którym posługują się Polacy w kraju i za granicą.
Zapisanie pytania: Czy wszyscy Polacy posługują się tym samym językiem? Skierowanie rozmowy na zagadnienia zróżnicowania współczesnej polszczyzny.

Sformułowanie wniosku z dyskusji: Polacy posługują się językiem narodowym (polskim), ale jest on zróżnicowany, zależny od regionu, środowiska, sytuacji.

Określenie tematyki zajęć.

Faza realizacyjna

1. Zdefiniowanie przez uczniów pojęcia: język ogólny, np. **Język ogólny (inaczej: ogólnonarodowy, literacki, standardowy)** – odmiana kulturalna języka narodowego, służąca do porozumiewania się wszystkim członkom narodu, upowszechniana przez szkołę, administrację, literaturę i środki masowego przekazu.

2. Obejrzenie przez uczniów fragmentów filmów (każdy trwa do 2 minut):

- „Wiadomości” - <https://wiadomosci.tvp.pl/>

- Gwara śląska - www.youtube.com/watch?v=N9rJon_J_Dc

- „Murzynek Bambo” po naszymu (po poznańsku) www.youtube.com/watch?v=mCgdvxK5dt0

- Kaszubianka - Òna tyńcyje dlô mie (Ona tańczy dla mnie - po kaszubsku) -
www.youtube.com/watch?v=Kdcne0Wbl4E

3. Wyrażanie przez uczniów opinii na temat polszczyzny używanej w obejrzanych filmach – swobodne wypowiedzi uczniów.

Sformułowanie wniosków: Obejrzone filmy ilustrują funkcjonowanie języka ogólnego oraz różnych odmian terytorialnych. Od języka ogólnego różnią się one wymową, słownictwem, fleksją czy składnią. Odmianami terytorialnymi posługuje się nie tylko ludność wiejska.

4. Zdefiniowanie przez uczniów pojęć: dialekt, gwara, np.

Dialekt – ograniczony terytorialnie wariant języka narodowego, wyróżniający się przede wszystkim wymową głosek i słownictwem, a czasem także budową słowotwórczą, odmianą wyrazów, frazeologią i składnią.

Gwara – odmiana języka używana przez ludność wiejską określonego regionu

5. Prezentacja mapy Polski z wyszczególnieniem dialektów
(np. <https://enpolaco.wordpress.com/2011/05/26/dialekty-jezyka-polskiego/>)

Dialekty w Polsce: mazowiecki, małopolski, wielkopolski, śląski, kaszubski (język)

Omówienie kilku charakterystycznych cech dialektów (np. mazurzenie, wymowa a pochylonego (o), e pochylonego (i), poprzedzanie samogłoski dźwiękiem h lub j (Jagata, Hameryka), wymowa udźwięczniająca, ubezdźwięczniająca, specyficzna fleksja: chodźwa, róbta, ida, robia; składnia: Powiem dla mamy.)

Wypowiedzi uczniów na temat spotkań z użytkownikami języka z innych regionów oraz zaobserwowanych regionalizmów.

6. Refleksja uczniów na temat czynników różnicujących języki regionalne (historia, kultura, wpływy języków sąsiednich, wielokulturowość i wielojęzyczność, migracje, stopień wykształcenia, rozwoju danego terytorium).

7. Porównanie dwóch, najbliższych uczniom, odmian terytorialnych polszczyzny: gwary miejskiej białostockiej i wileńskiej.

a) podanie charakterystycznych cech języka białostockiego:

- długie wymawianie samogłoski akcentowanej z wyraźnym tonem opadającym, tzw. zaciąganie, co wpływa również na kontur melodyczny zdania, stąd gwara ta bywa odbierana jako śpiewna, melodyjna,
- używanie w roli czasownika posiłkowego słówka "weż" (np. weż otwórz okno)
- zwarcie krtaniowe podczas wymowy "e" w wyrazie "nie", przez co słowo to staje się dwusylabowe (stąd nie-e),
- rozróżnianie dźwięcznego "h" i bezdźwięcznego "ch",
- zanik celownika, zamiast którego używa się konstrukcji z przyimkiem "dla" (np. kup dla mnie, daj dla babci, powiedz o tym dla Marka),
- zanik końcówek w czasownikach w stronie czynnej czasu przeszłego np. My dawali (My dawaliśmy). Ja pojechał (Ja pojechałem). Dzie wy byli? (Gdzie wy byliście?),

- forma grzecznościowa tworzona bez użycia słowa pan/pani: Kiedy do mnie zajdzie?
- Dlaczego o tym dla mnie nie mówił?
- w formie grzecznościowej tryb rozkazujący równy trybowi oznajmującemu, też bez użycia pan/pani: Siedzi spokojnie! Zapłaci dla mnie sto złotych! Należy dla mnie! (należy mi pan),
- wymowa tzw. *ł kresowego*,
- specyficzne znaczenie niektórych słów, np. *taryfa* – taksówka, *rozbuwaj się* – zdejmij buty, *łachy* – ubrania, *blin* – placek, *lelak* – osoba słabo orientującej się w danej dziedzinie, *wiszczęć* – piszczeć, *zasynać* – zasypiać, *toknij* – umyj, *barabanić* – dzwonić, *zapojka* – popitka do alkoholu, *żywina* – trzoda, *bułka chleba* – bochenek chleba

b) zgadywanka kierowana do uczniów z Wilna: *Co to jest?*, np.: badziewie, bambosze, barachło, chyta się, dumać, dziady, fajerka, gira, holopa, jaka kicha, kudły, mlon, ozor, rozdziewać się, szajba, taryfa, tołkować itd.

c) podanie charakterystycznych cech języka wileńskiego

- przedniojęzykowe *ł* (*ława* nie *uawa*),
- miękkie *l'* w każdej pozycji (*l'epsy*, *l'ampa*),
- miękkie *ch'* (*głuchi*),
- dźwięczne *h*,
- odnosowanie wygłosowego *-q*,
- formy czasu przeszłego z zaimkiem osobowym jako wykładnikiem kategorii osoby (*ja chodził*, *ty chodził*, itp.),
- nierozróżnianie form męskoosobowych i niemęskoosobowych

d) prośba kierowana do uczniów z Wilna o podanie innych, niewymienionych wcześniej cech ich języka (np. ślady wielojęzyczności, wpływów języka rosyjskiego czy litewskiego)

e) zgadywanka kierowana do uczniów z Białegostoku: *Co to jest?*

nadojadło- znudziło się
 kuręcina- kurczak
 denko- deska
 tusowka, tuśniak- impreza
 magazin- sklep
 baszka- głowa
 zakapić- oszczędzić
 gofry- podkolanówki
 kałgotki- rajstopy
 pirczatki- rękawice
 szkarpety- kołdra
 rozbierzmy się- wyjaśnimy
 paka- pa
 szmotki- ciuchy
 bilibirda- nie wiadomo co
 użas- strach
 chaładzilnik- lodówka
 czaj- herbata
 jeli jeli- ledwo
 durdom- wariackowo

gradusy- alkohol
maszyna- samochód
pikoł- żart

8. Prośba o odpowiedź na pytanie, czy gwara jest językiem gorszym? – swobodne wypowiedzi uczniów, krótka dyskusja.

Wnioski: Gwara nie jest językiem gorszym, nie świadczy o braku wykształcenia użytkownika, ale o bogactwie języka narodu. Regionalizmy są czymś naturalnym i często nie zdajemy sobie sprawy, że używane przez nas formy mają zasięg terytorialny. Gwary mają ograniczony zasięg, w sytuacjach oficjalnych używa się języka literackiego.

9. Przejście do kolejnego zagadnienia – zróżnicowania społecznego polszczyzny.

10. Definiowanie pojęć: socjolekt, żargon, slang, np.

Socjolekt – odmiana języka ogólnego, używana w grupie ludzi połączonych jakimś rodzajem więzi społecznej (wiek, zainteresowania, środowisko, zawód, subkultura), różni się od języka ogólnego głównie specyficznym słownictwem i frazeologią -> języki zawodowe, środowiskowe, tajne

Cechy socjolektów: zawodowość (słownictwo zawodowe, terminy, profesjonalizmy), ekspresywność, tajność.

Żargon, slang – odmiana języka pewnej grupy społecznej, zwykle uważanej na niższą pod względem kulturalnym.

11. Uczniowie podzieleni na kilkusobowe, polsko-litewskie grupy, porównują gwary uczniowskie, którymi się posługują (np. nazwy przedmiotów, ocen, sposobów spędzania wolnego czasu).

12. Uczniowie dobierają się w grupy według zainteresowań i porównują używane socjolekty (np. wielbiciele gier komputerowych, zainteresowani modą, teatrem, hip-hopem itp.).

13. Podsumowanie pracy w grupach: Czy języki środowiskowe używane przez uczniów z Białegostoku i Wilna różnią się? Jeżeli tak, to czym? – wypowiedzi uczniów.

14. Zgadywanka kierowana do wszystkich uczniów, zawierająca słowa charakterystyczne dla socjolektu aktorów i tzw. korpomowy.

Socjolekt aktorów:

Deski – scena
Dać przestrzeń – odsunąć się
Grać bebeczami – z zaangażowaniem
Grać w mankiety – bez zaangażowania
Hiena – krytyk
Krzaczki – statyści
Ogon – rola epizodyczna

Korpomowa:

ASAP – czyli as soon as possible, JUŻ!

FEEDBACK – odpowiedź bądź reakcja dotycząca danego topiku (tematu)

CALL – rozmowa telefoniczna

CASE – sprawa do rozwiązania

BRIEF – zestaw informacji, BRIEF + MEETING = BRIEFING

FAKAP – opóźnienie, jest wtedy kiedy goni nas tajming (czas)

DEADLINE – ostateczny termin, po którego przekroczeniu lepiej nie pokazywać się szefowi

ASAP daj mi FIDBEK bo mam KOLA w KEJSIE BRIFA.

Oznacza tyle co: Szybko powiedz mi, czy jest okay, bo mam konferencję (lub połączenie telefoniczne) w sprawie projektu kampanii.

Faza podsumowująca

Uczniowie określają w jednym zdaniu, czego się dziś nauczyli, jakie informacje były najciekawsze (runda bez przymusu).

Zajęcia kończy refleksja uczniów na temat przyszłości języka polskiego.

Pytania inicjujące: np. Czy grozi nam angielszczyzna? Czy Polacy w Wilnie zapomną języka przodków? Czy zanikną gwary? Czy język potoczny wyprze język literacki?

Opieka: Katarzyna Stawiecka

Razem dla Edukacji

Stowarzyszenie
„Wspólnota Polska”

www.razemdlaedukacji.org.pl

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

OŚRODEK DOSKONALENIA
NAUCZYCIELI
STOWARZYSZENIA „WSPÓLNOTA POLSKA”

Podlaski Oddział Stowarzyszenia
„Wspólnota Polska” w Białymstoku

Projekt realizowany ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej w ramach konkursu „Rodzina polonijna”.